

kumát, s ezért megérdemli, hogy a szellem azon nagyjai közé számtassék, a kik az emberiség előtt feltárták az egyéni személyiséget.

Mily szép a Pindarosról szóló felolvasásban a nemesi világ gondolkozásának, erkölcsi felfogásának rajza! mily mesterien festi szerzőnk a Polybiosról szóló felolvasásban a görög kulturának a római köztársaságra gyakorolt hatását! mily élethű és megkapó a Hosiodos, az askrai pástor jellemzése! Usak egy pár esetvonás s teljes élethűséggel áll előttünk a régmúlt világ egy-egy alakja!

A mű szép nyelve, elegáns előadása egy francia essayistának is becsületére válnék.

Rúcz Lajos.

Wundt etikája.

Lichtig Lipót: Darstellung und Kritik der Grundprinzipien der Ethik Wundt's. Ersekujvár, 1904. 127 lap. Ára?

Szerző *Stein Lajos*, a berni tudományegyetem nagy hírű bölcsélettanárának s széleskörű irodalmi munkásságáról nálunk is ismert hazánkfiának egyik legjelesebb tanítványa és követője, ki *Wundt* lipcsei tanár nagy etikájának (3-ik kiadásban megjelent ez év tavaszán) „alapelveit“ a következő 5 fejezetben tárgyalja: „az ethika bevezető kérdései“ (1—9. l.), „az akarat szabadsága“ (10—46. l.), „a lelkiismeret és az összakarát“ (46—66. l.) s „az erkölcsi alapfogalmak“ (67—96. l.). Minden fejezet ismertetéséhez egy-egy kritikai megjegyzés, s az egésznek tárgyalásához befejezésénél egy kritikai összefoglalás fűződik.

Az I. fejezetben közelebbről *Wundt* művének ethikai fogalom-meghatározását s az ethika előfeltételeit ismerteti. Az erkölcsi képzetek eredetüket tekintve, vagy apriori és kategórikus jellegűek, vagy pedig a természeti állapot és a kultura változó fejleményei. *Wundt* a két felfogásnak összeegyeztetésére törekszik, a midőn művében tapasztalati alapon, de spekulatív meghatározással „az erkölcsi élet tényeit és törvényeit“ ismerteti. A természet és a kultura ugyan mozgató erői, de nem forrásai az erkölcsiégnek. Minden erkölcsi eselekvőségnek és értékítéletnek kettős alapmotivuma, „alap és ősi jelensége“ a felebarátaink iránt való hajlamunk s a fokozatosan valósuló ideálban vetett hit. Ez alapon az erkölcsiének jelenségei változó jellegűek, de azok forrásai változatlanok. Az erkölcsi fogalmak megkülönböztetésének és egységesítésének processusa egy végnélküli folyamat. Behatóan ismerteti azután *Wundt* etikájának fejtegetéseit az empirikus (subjektív és objektív) s a spekulatív módszerről, s a kettőnek összeegyeztetésében látja az ethika helyes módszerét. „Az ethika — úgymond *Wundt* — sem tisztán spekulatív, sem tisztán empirikus jellegű tudomány, hanem, mint minden

általános érvényű tudomány, empirikus és spekulatív jellegű tudomány egyaránt". Utóbbi oldaláról viszonyba lép a metaphysikával.

A II. fejezetben Wundt „akarat szabadsága“ elméletét ismerteti és pedig egyenként behatóan méltatva a tudatot és annak elemeit, a lélek fogalmát, a pszichológiai parallelismust s a pszichikai kausalitást. Míg sines eldöntve, hogy az akarat problémája a pszichológia és az ismeretelmélet körébe tartozó elméleti, vagy pedig az etikába vágó gyakorlati kérdésnek veendő. Wundt szerint a kérdés túlnyomóan etikai jellegű probléma, s mint ilyen, a belső és külső kényszer mentességének, az akarat etikai erejének és derékességének, a különböző motívumok és cselekvőségek észszerű mérlegelésének s az ellentétes lehetőségek közötti választóképeségnek mondható. Szerzőnk szerint Wundtnak nem sikerült kielégítően magyaráznia az akarat problémáját, mivel nála homályos a kausalitás s a szabdság közötti viszony.

A III. fejezet ismerteti Wundt fejtegetéseit „a lelkiismeretről és az összakaratról“ és pedig bő kritikai megjegyzések kíséretében behatóan méltatva az individualismus és az universalismus kérdését. Wundt irtózik az egyéni akaratnak Leibnitz, Herder, Goethe, Humboldt, Stimer, Dühring, Schopenhauer és Nietzsche-féle meghatározásától s a szociális-etikai fejlődés végezőjét nem az emberben, hanem az emberiségben látja. Szerzőnk szerint „Wundt etikája áll vagy esik az összakarat reális valóságának“ a kérdésével, s abban az „omnipotens“ összakaratban Schopenhauer lángelméjéhez és Nietzsche „Übermensch“-jéhez hasonló megvalósíthatlan ábrándos ideált lát. „Oly gyámoltalan és fájdalmas alakot, a melynek istenitétését meg fogja köszönni a vallásos tudat“, s a mely „a görög hősök imádására“ emlékezteti az olvasót. Ez összakaratnak fokozatai a család, a nép, az állam és az emberiség. Szerenese, hogy „az összakaratnak ez a Zeuszé még meg nem született, s az emberiségnek nincs is arra szüksége“.

Az utolsó fejezet Wundt etikájának „erkölesi alapfogalmait“ ismerteti és pedig közelebbről az ethika módszereit, az erkölesi célokat, motívumokat és normákat. Itt behatóbban méltatja az ethika normatív jellegét, az egyéni, társas és humánus célokat, a megfigyelés, értelem és észmotívumait s az erkölesi normáknál az egyéni, szociális és humánus normák érvényét és jelentőségét. A ki Wundt etikai rendszerét ismeri, méltányolni fogja az ő mélyreható és meggyőző fejtegetéseit. Szerző bizonyos intuícióval tudja itt is követni Wundt gondolatmenetét.

Művének befejezéséül a szerző „Kritik“ cz. alatt bírálati összefoglalását adja Wundt etikájának (97—127. l.), s ez az ő tanulmányának legeredetibb és legönállóbb része. Minden tudományos egyik legfőbb feladata a legfőbb erkölesi ezélnak s az erkölesiség